

Magdalena Zdyb

Rodzinne mauzolea – prawosławne dziedzictwo województwa łódzkiego

Osadnictwo ludności prawosławnej w województwie łódzkim było związane z rosyjskim aparatem administracyjnym po powstaniach listopadowym i styczniowym. W artykule zostaną przedstawione prawosławne mauzolea rodzinne, usytuowane w województwie łódzkim. Ze względu na podobną genezę analizie poddano mauzolea zlokalizowane w Jeżowie, Chróście i Uniejowie. Celem autorki artykułu jest określenie położenia, współczesnych form własności oraz stanu zachowania badanych obiektów w krajobrazie kulturowym.

Słowa kluczowe: prawosławne dziedzictwo, rodzinne mauzolea, Jeżów, Chróście, Uniejów.

1. Wprowadzenie

Współcześnie pojęcie dziedzictwa kulturowego stało się bardzo nośne i jest szeroko popularyzowane, między innymi dzięki ochronie spuścizny materialnej i niematerialnej. Jak pisze I. Lewandowska:

Dziedzictwo kulturowe [...] obejmuje zagadnienia kultury materialnej i duchowej, a także recepcję tej kultury przez mieszkańców danego terytorium. Kultura duchowa obejmuje język (gwarę), tradycje i zwyczaje, strój, pieśni i tańce, podania i legendy, a także mentalność poszczególnych grup etnicznych czy narodowych. Z zagadnień kultury materialnej trzeba natomiast uwzględnić: zabytki nieruchome w ich naturalnym środowisku: architekturę miejską i wiejską, kościelną i świecką; krajobraz kulturowy wraz z zagospodarowaniem przestrzeni: założenia dworsko-pałacowe, układy przestrzenne miast i wsi, krajobraz wiejski; dziedzictwo archeologiczne – zarówno stanowiska archeologiczne, jak i pojedyncze zabytki. Drugim elementem pojęcia „dziedzictwo kulturowe” jest samo dziedzictwo, a więc transmisja, przekaz, elementy łączące przeszłość z przyszłością. Obejmują one problematykę historii i historiografii, świadomości i tożsamości, oceny dziejów i kultury danego terytorium, a także możliwość zaadaptowania dziedzictwa kultury w nowych warunkach społeczno-ekonomicznych (Lewandowska 2008, s. 79).

Wyróżniony w przytoczonej definicji krajobraz kulturowy znajduje się w kręgu zainteresowań coraz szerszego grona badaczy. Ze względu na wieloznaczność pojęcia stwarza ono szerokie możliwości interpretacyjne, cechujące się interdyscyplinarnością. Istotna jest perspektywa adaptacji dziedzictwa z uwzględnieniem obecnych uwarunkowań o charakterze społecznym i ekonomicznym. Dzięki temu możliwe będą: przekazanie wartości, pozostawionych przez minione pokolenia, i budowanie szerszego zakresu świadomości istoty dziedzictwa przez kolejne generacje.

Podjęta w artykule problematyka związana jest z dziedzictwem ludności wyznania prawosławnego. W opracowaniu zostaną zaprezentowane obiekty zlokalizowane w województwie łódzkim, będące wyjątkowym świadectwem przeszłości związanej z życiem rosyjskich generałów, którzy otrzymawszy za zasługi w służbie cara Rosji ziemie na terenach obecnej Polski, związali się z tym obszarem (bezpośrednio sami bądź ich potomkowie) i pozostawili prawosławne kaplice grobowe. W granicach współczesnego województwa łódzkiego zidentyfikowano tzw. cerkiewki w miejscowościach Jeżów, Orzeszków Kolonia i Chróścín.

Opracowanie powstało na podstawie metod wykorzystywanych w badaniach historyczno-geograficznych, socjologicznych oraz z zakresu geografii religii. Wśród materiałów źródłowych, oprócz zastosowanej literatury, należy wymienić cenną dokumentację archiwalną z Parafii pw. św. Aleksandra Newskiego w Łodzi. Wykorzystano również źródła internetowe. Zebrane materiały zostały uzupełnione informacjami pozyskanymi z wywiadów swobodnych, przeprowadzonych z proboszczem Parafii Prawosławnej w Częstochowie pw. Częstochowskiej Ikony Matki Bożej – księdzem mitratem Mirosławem Drabiukiem, oraz Parafii pw. św. Józefa Oblubieńca NMP w Jeżowie – księdzem kanonikiem Andrzejem Chmieleckim. Cenne było również uzyskanie wglądu do dokumentacji projektowej, udostępnionej przez Dyрекcję Powiatowej Biblioteki Publicznej w Wieruszowie.

2. Prawosławne dziedzictwo w województwie łódzkim

Po upadku powstania listopadowego nastąpiła zmiana politycznych działań cara względem Królestwa Polskiego. Najważniejsze z perspektywy rosyjskiej stało się osiągnięcie stabilizacji politycznej i jak najszybsze przeprowadzenie procesu unifikacji. Rozpoczęto rusyfikację ludności Królestwa Polskiego we wszystkich sferach życia. Początkowo tylko wysokie stanowiska administracyjne były obsadzone Rosjanami, później zajmowali oni także miejsca pracowników urzędowych niż-

szych szczebli. Wprowadzono rozporządzenia¹, zgodnie z którymi w pierwszej kolejności do pracy przyjmowano ludzi posługujących się językiem rosyjskim. W 1837 r. osoby pochodzenia polskiego na stanowiskach administracyjnych musiały wykazać się znajomością języka rosyjskiego, który w 1833 r. został wprowadzony jako obowiązkowy do szkół publicznych. Należy przy tym zaznaczyć, że istotną rolę w procesie rusyfikacji odgrywało prawosławie i dążenie do osłabienia roli Kościoła katolickiego. Ponadto zgodnie z podjętą przez cara polityką rozpoczęły się dążenia do osiedlenia się na terenach Królestwa Polskiego ludności rosyjskiej – generalicji i urzędników cywilnych. Proces ten postępował dzięki nadawaniu im dóbr ziemskich, a także ustanawianiu awansów zawodowych. Iwan Fiodorowicz Paskiewicz – namiestnik cara w Królestwie Polskim, odpowiedzialny za akcję osiedlania się tam rosyjskiej szlachty – przeznaczył na donacje² majątek skarbowy. Osadnicy otrzymywali dobra na prawach majoratu. Jako jeden z wiodących argumentów przy dokonywaniu donacji podawano zasługi w służbie dla Cesarstwa Rosyjskiego (Kukulski 1987).

W granicach obecnego województwa łódzkiego istnieją obiekty będące świadectwem ówczesnych nadań. W artykule zostanie przedstawione dziedzictwo kulturowe carskich generałów, mające postać prawosławnych kaplic grobowych, wzniesionych w obrębie prywatnych majątków ziemskich.

2.1. Kaplica grobowa w Jeżowie

Kaplica grobowa rodziny Rozwadowskich (ryc. 1) przy ulicy Wojska Polskiego w Jeżowie (powiat brzeziński) została wzniesiona w 1884 r. (data powstania kaplicy widnieje na elewacji, ryc. 2). Została zbudowana przez carskiego generała Konstantego Rozwadowskiego i była przeznaczona na miejsce wiecznego spoczynku dla niego i jego rodziny. W 1870 r. generał otrzymał folwark Mikulin, graniczący z Jeżowem. Po działaniach wojennych z czasów II wojny światowej przy kaplicy założono cmentarz wojskowy (ryc. 3).

Kaplica grobowa została wybudowana na niewielkim wzniesieniu. Obecnie góruje nad otaczającym ją cmentarzem wojennym (ryc. 4). Pod względem architektonicznym reprezentuje styl bizantyjski. Wzniesiona z prasowanej cegły, posiada dwie kondygnacje z osobnymi wejściami (od południa do krypty grobowej i od strony północnej na wysoki parter z ołtarzem). Dolna część stanowi kryptę

¹ Rozporządzenie Rady Administracyjnej z 23.12.1835/4.01.1936 (Kukulski 1987, s. 9).

² Donacje stanowiły formę własności dominialnej, która została wprowadzona w ramach polityki rusyfikacyjnej w Królestwie Polskim (Kukulski 1987, s. 7).



Ryc. 1. Kaplica rodziny Rozwadowskich w Jeżowie. Widok na wejście do krypty grobowej



Ryc. 2. Wejście na cmentarz wojskowy w Jeżowie
Źródło fot. 1–12 M. Zdyb

grobową (ryc. 1 i 6), górna służyła celom sakralnym. W ołtarzu znajduje się obraz św. Michała, będący dziełem żony właściciela majątku – Barbary, namalowany w Warszawie w 1865 r.³ Obok generała w krypcie grobowej spoczęli Anna Teofila z Tatarinoff Rozwadowska, Teofila Barbara Rozwadowska-Paszczenko i Włodzimierz Rozwadowski-Paszczenko⁴. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, w 1923 r. została wprowadzona reforma rolna, w której efekcie dobra ziemskie razem z kaplicą dostały się w posiadanie tutejszej parafii. W 1925 r., decyzją jej proboszcza – księdza Edwarda Edmanna, ciała członków rodziny Rozwadowskich zostały przeniesione na cmentarz i złożone w jednej mogile (ryc. 5)⁵.

Kaplica grobowa wraz z cmentarzem wojennym żołnierzy polskich znajduje się w rejestrze zabytków (nr rej. A/245 z 21.12.1992)⁶. Współcześnie kaplica wtapia się w krajobraz kulturowy miejscowości, będąc dominantą utworzonego wokół niej cmentarza wojennego. Można ocenić, że kaplica i cmentarz są zachowane w dobrym stanie. Dzięki staraniom Urzędu Gminy w Jeżowie cmentarz jest zadbane i uporządkowany. Kaplica, która dawniej istniała w świadomości mieszkańców jako „ruska”, obecnie jest zwieńczona krzyżem katolickim (prawosławny

³ <http://www.parafiajezow.com.pl/index.php/ct-menu-item-5/ct-menu-item-19> (11.04.2017).

⁴ Informacje z tablicy nagrobnej rodziny Rozwadowskich (ryc. 5).

⁵ <http://www.parafiajezow.com.pl/index.php/ct-menu-item-5/ct-menu-item-19> (11.04.2017).

⁶ Narodowy Instytut Dziedzictwa: Rejestr zabytków nieruchomości – województwo łódzkie. 31 marca 2017, s. 7: http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/stan%20na%2031.03.2017/LDZ-rej.pdf (11.04.2017).



Ryc. 2. Data powstania kaplicy rodziny Rozwadowskich



Ryc. 4. Otoczenie kaplicy – cmentarz wojenny



Ryc. 5. Nagrobek rodziny Rozwadowskich na cmentarzu parafialnym w Jeżowie



Ryc. 6. Wnętrze pustej krypty grobowej rodziny Rozwadowskich

został usunięty). Co roku w rocznicę bitwy pod Jeżowem (9 września 1939 r.) w kaplicy odprawiane jest nabożeństwo⁷.

2.2. Kaplica grobowa – Orzeszków Kolonia

Dnia 14 grudnia 1836 r., zgodnie z carskim dekretem, generał Karol Toll otrzymał zamek i majorat, w którego skład wchodziło pięć folwarków: Kościelnica, Ubyśław, Wielenin, Zielenin i Orzeszków. Ze względu na stan zdrowia, uniemożliwiający opuszczenie rodzinnej Estonii, generał nigdy nie odwiedził swej własności (Jastrzab 2013, s. 337), jednak losy jego najstarszego syna – hrabiego Aleksandra Tolla, były związane z Uniejowem (Wójcik 2016).

⁷ Wywiad swobodny z proboszczem Parafii pw. św. Józefa Oblubieńca NMP w Jeżowie – księdzem kanonikiem Andrzejem Chmieleckim.

Mauzoleum jest położone w lesie w miejscowości Orzeszków Kolonia, z dala od zabudowań, przy trasie Uniejów–Dąbie, w odległości ok. 3 km od Uniejowa (ryc. 7 i 8). Prawosławna cerkiew została wpisana do rejestru zabytków – nr rej. 397/139 z 26.06.1987. Obiekt wzniesiono w 1885 r. (data powstania została umieszczona na elewacji – zob. ryc. 9)⁸.

Kaplica grobowa w stylu neobizantyjskim została wzniesiona na planie krzyża greckiego. To dwukondygnacyjny, parterowy budynek z podpiwniczeniem (ryc. 10). Parter był wykorzystywany w celach sakralnych, natomiast pomieszczenie niżej



Ryc. 7. Widok na mauzoleum Tollów od strony drogi wjazdowej – ok. 200 m na zachód od trasy Uniejów–Dąbie



Ryc. 8. Mauzoleum rodziny Tollów w miejscowości Orzeszków Kolonia



Ryc. 9. Elewacja wschodnia kaplicy grobowej Tollów



Ryc. 10. Wnętrze kaplicy grobowej Tollów

⁸ Narodowy Instytut Dziedzictwa, Rejestr zabytków nieruchomości – województwo łódzkie. 31 marca 2017, s. 74: http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/stan%20na%2031.03.2017/LDZ-rej.pdf (11.04.2017).

było przeznaczone na miejsce wiecznego spoczynku (Olszewski 1982). Do krypty prowadzi wejście znajdujące się na szczycie schodów, zamykane żezazną płytą.

Zgodnie z dokumentacją przygotowaną przez Urząd Miasta Uniejowa w 2011 r. „planowane prace spowodują udostępnienie w/w miejsca do celów o charakterze: poznawczym, religijnym, edukacyjnym i kulturowym”⁹. W 2016 r. Gmina Uniejów pozyskała fundusze (60 000 zł) na zadanie „Rewitalizacja cerkwi w Uniejowie – wykonanie nowych posadzek, izolacji poziomej, wykonanie nowego pokrycia dachowego, elementów ślusarskich oraz tynków wewnętrznych ścian i sklepień” z dotacji z budżetu województwa łódzkiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego¹⁰.

Usytuowanie kaplicy z dala od zabudowań stwarza zagrożenie, że miejsce będzie odwiedzane wyłącznie przez wąskie grono zainteresowanych osób. Dlatego też ważne są: przystosowanie obiektu i otaczającej okolicy do odwiedzin turystycznych i realizacja działań o charakterze popularyzatorskim i kulturalnym. Odpowiednie plany, związane z wykorzystaniem kaplicy, zostały już opracowane.

2.3. Kaplica prawosławna – Chróscin-Zamek

W 1866 r. car Aleksander II nadał generałowi Krasnokutskiemu folwarki Bolesławiec, Wiewiórka, Chróscin (zgodnie z ówczesną pisownią: Chruścin), Mieleşzyn i Mieleşzynek, Mokrsko, Krzyworzeka i Kamionka. Pałac w Chróscinie wzniosła córka generała – Tatiana, wraz z mężem, generałem Iwanem Łopuchinem. Dla rodziny otrzymanie dóbr za zasługi w służbie carskiej było powodem do dumy. Tablica upamiętniająca to wydarzenie znajdowała się na jednej ze ścian pałacu jeszcze w okresie międzywojennym. Łopuchinowie wzniesli również rodzinną kaplicę (ryc. 11), która służyła osobom wyznającym prawosławie, związanym z pałacem, oraz stacjonującym w Chróscinie żołnierzom, podległym generałowi (Wysocka 2005).

Kaplica prawosławna – mauzoleum (Chróscin-Zamek) – została wpisana do rejestru zabytków 5 czerwca 1989 r. pod numerem 510¹¹. W latach 1989–2006 kaplica pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy była we władaniu Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Mikołaja w Chróscinie. W grudniu 2005 r. wystosowano pis-

⁹ Dokumentacja Uniejów, Archiwum Parafii pw. św. Aleksandra Newskiego w Łodzi.

¹⁰ https://lodzkie.pl/files/142/Wykaz_udzielonych_dotacji_2016.pdf (11.04.2017).

¹¹ Narodowy Instytut Dziedzictwa, Rejestr zabytków nieruchomości – województwo łódzkie. 31 marca 2017, s. 74: http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/stan%20na%2031.03.2017/LDZ-rej.pdf (11.04.2017).

mo z prośbą o przekazanie kaplicy na wieczyste użytkowanie Polskiemu Kościołowi Prawosławnemu. Obecnie cerkiew pw. św. Jerzego Zwycięzcy stanowi prawosławną cerkiew filialną. Została przekazana na wieczyste użytkowanie Parafii Częstochowskiej Ikony Matki Bożej w Częstochowie, w dekanacie Kraków, diecezji łódzko-poznańskiej Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Po objęciu cerkwi Kościół prawosławny na własny koszt dokonał zabezpieczenia budynku. Wejście do krypty grobowej na zewnątrz budynku zostało zasypane, usunięto pozostałości krat w oknach i przekazano na przechowanie do Ośrodka Pomocy Społecznej Chróscin-Zamek. Zabezpieczono również otwory okienne¹². Niestety cmentarz przykościelny został zdewastowany, nie zachowały się ślady nagrobków. W niedalekiej odległości od cerkwi widoczne są jedynie pozostałości dawnego murowanego ogrodzenia (ryc. 12).



Ryc. 11. Mauzoleum rodziny Łopuchinów w Chróscinie



Ryc. 12. Pozostałości po ogrodzeniu przy cerkwi w Chróscinie

Parafia Prawosławna pw. św. Mikołaja otrzymała w 2012 r. dotację na projekt „Remont zabytkowej cerkwi w miejscowości Chróscin – etap I”, wynoszącą 420 000 zł. Dofinansowanie to zostało pozyskane z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 w ramach działań 313, 322, 323 „Odnowa i rozwój wsi”, na podstawie umowy o dotacji z 21.03.2012 r. Zakres prac obejmował: dach, schody zewnętrzne, cokół i opaskę, elewację, stolarkę, instalację odgromową oraz wyrównanie terenu. Wydatki na wykonanie tego zadania wyniosły 562 107,26 zł. Od 2012 r. parafia występuje także corocznie (poza rokiem 2014) o dotację z programów Ministra Kultury, jednak bez powodzenia. W bieżącym roku również zło-

¹² Dokumentacja Chróscin-Zamek, Archiwum Parafii pw. św. Aleksandra Newskiego w Łodzi.

żono wniosek – w programie Ministerstwa na 2018 r. Wnioski dotyczą głównie dekoracji malarskiej¹³. Należy zaznaczyć, że malowidła ściennie we wnętrzu kaplicy, w porównaniu ze znajdującymi się w pozostałych prawosławnych kaplicach grobowych w województwie łódzkim, są unikatowe.

Zrewitalizowana cerkiew odzyskała swój blask. Dnia 17 maja 2014 r. w Cerkwi pw. św. Jerzego Zwycięzcy w Chróście odbyło się pierwsze od wielu lat nabożeństwo dziękczynne¹⁴.

Współcześnie wzrost świadomości i chęci przekazywania dziedzictwa materialnego i niematerialnego oraz dawania świadectw na temat minionych pokoleń owocują podejmowaniem działań umożliwiających dotarcie do szerokiego grona odbiorców. Staraniem Powiatowej Biblioteki Publicznej w Wieruszowie we współpracy z Łódzkim Domem Kultury w okresie 1.09.2015–10.11.2015 został zrealizowany projekt „Spotkania z przeszłością”. W ramach podjętych działań przygotowano tablice informacyjne i drogowskazy. W trakcie uroczystego otwarcia kaplicy zaprezentowano inscenizację historyczną. Warto podkreślić, że w realizacji projektu wzięli udział członkowie i przedstawiciele różnych instytucji i organizacji¹⁵, co podnosi rangę wydarzenia i ukazuje istotę podejmowanych działań, mających na celu przede wszystkim zwrócenie uwagi na pozostawione dziedzictwo kulturowe¹⁶. Zainstalowanie tablic informacyjnych kształtuje świadomość miejsca wśród odwiedzających i zachęca ich do szukania informacji na jego temat oraz do wędrowania szlakami przeszłości. Na marginesie warto nadmienić, że w niedalekiej odległości od zrewitalizowanej kaplicy znajduje się pałac rodziny Łopuchinów (obecnie Dom Opieki Społecznej¹⁷).

¹³ Wywiad swobodny z proboszczem Parafii Prawosławnej w Częstochowie pw. Częstochowskiej Ikony Matki Bożej – księdzem mitratem Mirosławem Drabiukiem.

¹⁴ Dokumentacja Chróście-Zamek, Archiwum Parafii pw. św. Aleksandra Newskiego w Łodzi.

¹⁵ Uczniowie Zespołu Szkół im. Korpusu Ochrony Pogranicza w Bolesławcu; Zespół Szkół w Zdżarach; członkowie grup rekonstrukcji historycznych: Klub Regionalno-Historyczny „Gloria Victis” Czastary, Sokolniki, 31. Pułk Piechoty Strzelców Kaniowskich Mszczonów, 4. Pułk Piechoty Legionowej Kielce, Chrobry i Zduńska Wola, Złoty Krzyż Zduńska Wola, 9. Rota, 3. Drużyna Harcerska im. Powstańców Wkp. Mikstat, Kujawski Ochotniczy Oddział AB 1763, Klub Kobiet Aktywnych z Sokolnik i Czastar; nauczyciele historii; bibliotekarze; pracownicy Urzędu Gminy Bolesławiec; członkowie PTTK Ziemia Wieruszowska; organizacje pozarządowe: Klub Historyczno-Kulturalny „Arsonium”, Stowarzyszenie „Socjum” Kępno i Okolice, Towarzystwo Historyczne im. Szembeków oraz Muzeum Ziemi Wieluńskiej” (Dokumentacja projektowa, udostępniona przez Dyрекcję Powiatowej Biblioteki Publicznej w Wieruszowie).

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ http://www.palac.qt.pl/?pl_o-dps-ie,1 (11.04.2017).

3. Podsumowanie i wnioski

Podsumowując, w artykule zaprezentowano kaplice grobowe, które zostały wzniesione przez carskich generałów bądź ich potomków na terenach przekazanych im za zasługi w służbie carowi. Wspólna geneza omawianych obiektów wyróżnia je jako szczególne dziedzictwo osób wyznających prawosławie w granicach obecnego województwa łódzkiego. Współcześnie uwidacznia się dbałość społeczności o pozostawione dziedzictwo architektoniczne z uwzględnieniem jego historii. Krajobrazy kulturowe, mocno zdewastowane przez lata, w których nie występowało z żadnymi inicjatywami, doczekały się podejmowania szeroko zakrojonych działań, wykraczających poza zabezpieczenie budynków. Przedsięwzięcia te mają na celu zarówno renowację, jak i przywrócenie obiektów do życia poprzez nadanie im nowych funkcji bądź przystosowanie do pełnienia pierwotnych. Dzięki takiemu podejściu do dziedzictwa kulturowego możliwe jest wprowadzanie nowatorskich rozwiązań, służących popularyzacji pamięci miejsc, które mają znaczenie dla historii omawianych miejscowości. Uzyskanie dotacji na rewitalizację uwzględnionych w artykule obiektów stanowi istotny element na drodze do zaznaczenia obecności omawianej architektury w krajobrazie kulturowym miast. Dzięki otrzymaniu tego finansowania zwrócono również szczególną uwagę na to, jak istotne jest budowanie wielokulturowych więzi społecznych, które odznaczały się tolerancją i warunkowały współistnienie przedstawicieli różnych kręgów kulturowych. Ponadto przyznana dotacja wyróżnia województwo łódzkie jako obszar, na którym wyraźnie zarysowały się ślady innych kultur. Wzniesienie kaplic grobowych, będących miejscem wiecznego spoczynku dla rodzin prawosławnych, świadczy o ich zdomowieniu się na otrzymanych na własność ziemiach. Ponadto obecne działania (stworzenie tablic informacyjnych) pomagają ocalić od zapomnienia postaci związane historycznie z województwem łódzkim i stwarzają dalsze możliwości popularyzacji prawosławnego dziedzictwa kulturowego na terenie Polski środkowej. Warto zaznaczyć, że obszar ten nie jest kojarzony z prawosławiem, a cmentarze otwierają drzwi do poznania przeszłości, związanej z wyznającą tę religię ludnością i z pozostawionym przez nią dziedzictwem.

Z perspektywy geografii historycznej artykuł jest jedynie niewielkim wycinkiem badań nad prawosławnym dziedzictwem kulturowym w województwie łódzkim. Jednak ze względu na swą genezę omawiana spuścizna zajmuje szczególne miejsce i warto zaznaczyć jej istnienie. Szersze badania, obejmujące inne sfery życia i działalności wyznawców prawosławia, umożliwiłyby przedstawienie pełniejszego obrazu zaangażowania tej ludności w rozwój obszaru województwa łódzkiego.

Literatura

- Jastrzab Ł., 2013, *Nieznane źródła do historii Wielkopolski XX w. Powstanie wielkopolskie 1918/1919. Okupacja hitlerowska. Powojenne podziemie zbrojne. Rok 1956. Księga pamiątkowa z okazji jubileuszu 85 urodzin doc. dr. Mariana Olszewskiego*, Poznań.
- Kukulski J., 1987, *Donacje paskiewiczowskie w okresie reform agrarnych*, Kielce.
- Lewandowska I., 2008, *Aktualny stan badań nad dziedzictwem kulturowym Warmii i Mazur. Zarys problematyki*, [w:] Kulesza M. (red.), *Czas i przestrzeń w naukach geograficznych. Wybrane problemy geografii historycznej*, Łódź, s. 79–80.
- Wójcik T., 2016, *Tollowie*, „W Uniejowie. Pismo Towarzystwa Uniejowa”, 67.
- Wysocka D., 2005, *Cerkiew nad Prosną*, „Przegląd Prawosławny”, 1 (235): http://www.przegladprawoslawny.pl/articles.php?id_n=784&id=8 (11.04.2017).

Dokumenty

- Dokumentacja archiwalna Chróscin-Zamek, Archiwum Parafii pw. św. Aleksandra Newskiego w Łodzi.
- Dokumentacja projektowa, udostępniona przez Dyрекcję Powiatowej Biblioteki Publicznej w Wieruszowie.
- Dokumentacja Uniejów, Archiwum Parafii pw. św. Aleksandra Newskiego w Łodzi.
- Olszewski A., 1982, *Karta Ewidencyjna Zabytków Architektury i Budownictwa nr inv. 115*.

Źródła internetowe

- http://www.palac.qt.pl/?pl_o=dps-ie,1 (11.04.2017).
- <http://www.parafiajezow.com.pl/index.php/ct-menu-item-5/ct-menu-item-19> (11.04.2017).
- Narodowy Instytut Dziedzictwa, Rejestr zabytków nieruchomych – województwo łódzkie. 31 marca 2017: http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/stan%20na%2031.03.2017/LDZ-rej.pdf (11.04.2017).

Pozostałe źródła

- Wywiad swobodny z proboszczem Parafii Prawosławnej w Częstochowie pw. Częstochowskiej Ikony Matki Bożej – księdzem mitratem Mirosławem Drabiukiem.
- Wywiad swobodny z proboszczem Parafii pw. św. Józefa Oblubieńca NMP w Jeżowie – księdzem kanonikiem Andrzejem Chmieleckim.

Family mausoleums as the Orthodox heritage in the Lodz voivodship

Summary

The settlement of the Orthodox population in the Lodz region was connected with the Russian administrative apparatus after the November and January Uprisings. The article will present the Orthodox family mausoleums located in the Lodz region. Due to a similar genesis, the family mausoleums situated in Jeżów, Chróścín and Uniejów were subject to analysis. The aim of the article is to determine the location, contemporary forms of ownership and the state of preservation of the studied objects in the cultural landscape.

Keywords: orthodox heritage, family mausoleums, Jeżów, Chróścín, Uniejów.

Mgr Magdalena Zdyb

Uniwersytet Łódzki

Wydział Nauk Geograficznych

Katedra Geografii Politycznej, Historycznej i Studiów Regionalnych

90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31

e-mail: pawlikowskamagda@gmail.com